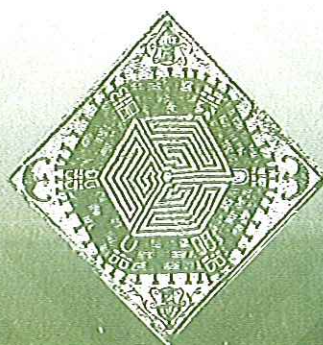

INSTITUT ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM SRBIJE
INSTITUTE OF ARCHITECTURE AND URBAN & SPATIAL PLANNING OF SERBIA

grupa
autora

STRATEŠKI
OKVIR
ZA
ODRŽIVI
RAZVOJ
SRBIJE

BEOGRAD, DECEMBRA 2004. GODINE

INSTITUT ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM SRBIJE
INSTITUTE OF ARCHITECTURE AND URBAN & SPATIAL PLANNING OF SERBIA

grupa
autora

STRATEŠKI
OKVIRI
ZA
ODRŽIVI
RAZVOJ
SRBIJE

BEOGRAD, DECEMBRA 2004. GODINE

»STRATEŠKI OKVIR ZA ODRŽIVI RAZVOJ SRBIJE«

Posebna Izdanja IAUS br. 44, povodom održavanja Naučnog skupa
«ODRŽIVI PROSTORNI, URBANI I RURALNI RAZVOJ SRBIJE«

RECENZENTI:	dr Dimitrije Perišić dr Dobrivoje Tošković dr Božidar Stojanović dr Marija Nikolić dr Branislav Derić dr Miodrag Vujošević dr Nada Milašin dr Mila Pucar dr Ksenija Petovar dr Milorad Filipović
IZDAVAČ:	Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije
ZA IZDAVAČA:	dr Nenad Spasić
REDAKCIONI ODBOR:	dr Mila Pucar, predsednik dr Nada Milašin, zam. predsednika prof. dr Milica Bajić-Brković prof. dr Branislav Đorđević prof. dr Branislav Derić prof. Darko Marušić prof. dr Dimitrije Perišić prof. dr Borislav Stojkov prof. Predrag Čagić dr Miodrag Vujošević dr Slavka Zeković dr Marija Nikolić dr Mihailo Čanak mr Igor Marić arh. Branko Bojović arh. Ines Urošević - Maričić
UREDNICI PUBLIKACIJE:	dr Nada Milašin dr Nenad Spasić dr Miodrag Vujošević dr Mila Pucar
REDAKCIJA I LEKTURA TEKSTOVA:	dr Nada Milašin dr Marija Nikolić
TEHNIČKI UREDNIK:	Ines Urošević-Maričić
KOMPJUTERSKA OBRADA:	Olgica Bakić Vesna Jokić dr Jasna Petrić mr Omiljena Dželebdžić
DIZAJN KORICA:	Ines Urošević-Maričić
TIRAŽ:	300 primeraka
ŠTAMPA:	SGR-ŽIG-Zemun

U finansiranju publikacije učestvovalo je Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Rpublike Srbije

SADRŽAJ

OPŠTA PITANJA PLANIRANJA ODRŽIVOG RAZVOJA

Milorad Filipović, Miodrag Vujošević MESTO I ULOGA SRBIJE U NEPOSREDNOM REGIONALNOM I ŠIREM EVROPSKOM OKRUŽENJU: ASPEKT INSTITUCIONALNOG PRILAGOĐAVANJA U OBLASTI POLITIKE I PLANIRANJA RAZVOJA.....	3
Borislav Stojkov STRATEŠKO PLANIRANJE (PROSTORNOG) RAZVOJA U EVROPI I SRBIJI.....	11
Slavka Zeković, Ljubodrag Savić TRANZICIJA I PROSTOR.....	17
Nenad Spasić, Omiljena Dželebdžić ISTRAŽIVAČKA I TEHNOLOŠKA PODRŠKA PLANIRANJU PROSTORNOG RAZVOJA.....	29
Vesna Popović, Marija Nikolić INTEGRALNI RAZVOJ PLANINSKIH PODRUČJA SRBIJE U SVETLU NOVIJIH REFORMI ZAJEDNIČKE RURALNE POLITIKE EVROPSKE UNIJE.....	39
Aleksandra Đukić, Vesna Tomić SANIRANJE DEVASTIRANIH PODRUČJA SA CILJEM INTEGRALNOG RAZVOJA REGIONA.....	51
Ljubodrag Savić, Slavka Zeković INDUSTRIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE - POUKE ZA ZEMLJE U TRANZICIJI.....	57
Zorica Nedović-Budić, Miodrag Vujošević INTERPLAY BETWEEN POLITICAL, GOVERNANCE, SOCIO-ECONOMIC AND PLANNING SYSTEMS: CASE STUDY OF FORMER YUGOSLAVIA AND PRESENT SERBIA AND MONTENEGRO.....	69
Branko Bojović PLANOVI IZMEĐU STRUKE I POLITIKE.....	81

POLAZIŠTA ZA STRATEGIJE PROSTORNOG I URBANOG RAZVOJA SRBIJE

Miroljub Hadžić, Slavka Zeković ODRŽIVI PRIVREDNI RAZVOJ SRBIJE.....	89
Milan Bursać, Radmilo Jovanović URBANIZACIJA I RAZVOJ GRADOVA.....	101
Mihailo Maletin, Vojo Andus PUTNA MREŽA KAO BITAN ELEMENT ODRŽIVOG RAZVOJA SRBIJE.....	111
Branislav Đorđević STRATEGIJA RAZVOJA VODNE INFRASTRUKTURE SRBIJE	119
Nenad Đajić ENERGIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ REPUBLIKE SRBIJE.....	131
Marija Nikolić, Vesna Popović PRILOG ZA STRATEGIJU ODRŽIVOG POLJOPRIVREDNOG I RURALNOG RAZVOJA SRBIJE.....	141
Božidar Stojanović, Tamara Maričić STRATEGIJA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I PROSTORNO PLANIRANJE.....	155

ODRŽIVI RAZVOJ PODRUČJA POSEBNE NAMENE

Nenad Spasić, Vesna Jokić PROSTORNI RAZVOJ U VELIKIM RUDARSKIM BASENIMA.....	173
Saša Milijić, Dragiša Dabić PROSTORNI RAZVOJ PLANINSKIH PODRUČJA SRBIJE.....	191
Božidar Vasiljević, Zoran Mirjanić ODRŽIVI RAZVOJ ZAŠTIĆENIH PODRUČJA SRBIJE.....	207
Marina Nenković PROSTORNI RASPORED GEOTERMALNIH IZVORA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE PRIMENE U BANJSKIM PODRUČJIMA SRBIJE.....	221

ODRŽIVI URBANI RAZVOJ

Jasna Petrić KA PLANIRANJU ODRŽIVOG URBANOG RAZVOJA - KLJUČNI ASPEKTI ODRŽIVE URBANE FORME.....	231	Marija Maksin-Mičić, Nenad Spasić IMPLEMENTACIJA STRATEŠKIH PLANSKIH I INVESTICIONIH ODLUKA O MAGISTRALNIM INFRASTRUKTURNIM KORIDORIMA.....	313
Marija Maksin-Mičić USMERAVANJE RAZVOJA URBANIH CENTARA I MAGISTRALNIH INFRASTRUKTURNIH KORIDORA.....	237	Dragiša Dabić EVALUACIJA PRVE ETAPE KAO DEO IMPLEMENTACIJE PROSTORNOG PLANA NA PRIMERU PLANINSKOG TURISTIČKOG PODRUČJA.....	327
Đorđe Mojović AKTUELNE REFORME U SFERI STANOVANJA U SRBIJI - ELEMENTI ODRŽIVOSTI U BUDUĆEM SISTEMU SOCIJALNOG STANOVANJA.....	247	Vesna Jokić FORMIRANJE GEOGRAFSKOG INFORMACIONOG SISTEMA (GIS) ZA POTREBE ISTRAŽIVANJA PLANINSKIH PODRUČJA.....	339
Vladimir Milić, Ksenija Petovar, Ratka Čolić BESPRAVNA IZGRADNJA U SRBIJI: GENEZA I PERSPEKTIVE REŠAVANJA PROBLEMA.....	253		

UPRAVLJANJE ODRŽIVIM PROSTORNIM RAZVOJEM

Miodrag Vujošević, Kaliopa Dimitrovska Andrews NOVI PRISTUP U PLANIRANJU ODRŽIVOG PROSTORNOG RAZVOJA NA PRIMERU PROSTORNOG PLANA REPUBLIKE CRNE GORE.....	265		
Milenko Stanković ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ REPUBLIKE SRPSKE.....	277		
Milica Bajić-Brković, Biserka Mitrović PRIMENA INTERNETA U PLANIRANJU ODRŽIVOG RAZVOJA.....	285		
Marija Maksin-Mičić OSNOVNA PITANJA IZRADE I IMPLEMENTACIJE PROSTORNOG PLANA OPŠTINE.....	295		
Mila Pucar PRISTUP PLANIRANJU I UPRAVLJANJU ENERGIJOM U PLANINSKIM PODRUČJIMA SRBIJE - PUT KA ODRŽIVOM RAZVOJU.....	303		

INDUSTRIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

Ljubodrag Savić,
Slavka Zeković¹

INDUSTRIAL POLICY IN THE EUROPEAN UNION

Industrial policy is among those including a number of controversies regarding its theoretical foundation and realization in practice. Any role of such a policy is absolutely denied by the supporters of the free market activity. The protagonists of the contemporary and modern industrial policy point to the main reason of its formulation and efficient realization just due to the serious and frequent market failures.

The European Community (EC) is an example of a constant disagreement regarding the place and role of the mentioned policy. Serious differences persist among the member countries over since the Union was founded. One group includes those countries traditionally intervening in industry, while the other group consists of those applying, to a higher or lesser extent, the free market principles.

The analysis of possible causes of EC competitive position decrease compared to USD and Japan showed that the EC has made an essential error in the past period, because policy makers were not focused enough towards competitive conditions for industrial development.

At the meeting in Lisbon in spring 2000 the EC members concluded that competitiveness, i.e. the economic capacity to provide a high and increasing standard of living as well as high employment rates is the most important goal in the future period. The achievement of industry competitiveness base on knowledge, innovation and entrepreneurship is the cornerstone of the EC maintainable development strategy.

In accordance with the new tasks of industry, the place, importance and role of the industrial policy underwent considerable changes. The strategic goal of SCG is to join the EC. The admission of ten new members in May 2004 showed that the candidates should previously satisfy a number of requirements. One of those requirements refers to the harmonization of various policies, including the industrial one. The basic aim of this article is to make an objective, normative and empirical analyses of the role and importance of industrial policy in the development of the EC. The industrial policy based on Lisbon Summit will represent the basic framework for making and verifying new industrial policy in Serbia, when we become a candidate for the membership in to EC.

Key words: industrial policy, competitiveness, sustainable development

Uvod

Industrijska politika je jedna od onih politika oko čijeg teorijskog utemeljenja i praktičnog sprovođenja postoje brojne kontroverze. Pristalice slobodnog delovanja tržišta u potpunosti negiraju bilo kakvu ulogu industrijske politike. Protagonisti savremene i moderne industrijske politike upravo u ozbiljnim i čestim otkazima tržišta vide osnovni razlog za formulisanje i sprovođenje industrijske politike. Brojne su zemlje koje redovno i veoma uspešno koriste industrijsku politiku za ostvarenje efikasnog industrijskog i privrednog razvoja. U isto vreme, i sve ostale zemlje, pa čak i SAD, kao zemlja liberalnog kapitalizma, koriste više ili manje neki od poznatih instrumenata industrijske politike.

Evropska unija je praktičan primer trajnog neslaganja u pogledu mesta i uloge industrijske politike. Od njenog osnivanja, po ovom pitanju među zemljama članicama postoje ozbiljne razlike. Jednu grupu čine zemlje, koje tradicionalno intervenišu u industriji, dok su u drugoj grupi zemlje, koje se više ili manje oslanjaju na principe slobodnog delovanja tržišta. Iz tih razloga je zajednička industrijska politika EU u proteklom periodu najčešće predstavljala svodnu industrijsku politiku zemalja članica. Takva industrijska politika je imala "sterilno" horizontalno dejstvo, što je bilo u skladu sa vladajućim i vrlo raširenim shvatanjem da se procesom deindustrijalizacije gubi ranija dominantna pozicija industrije.

Rapidno slabljenje konkurentne pozicije EU u odnosu na druga dva člana trijade, SAD i Japan, nateralo je lidere EU na veoma ozbiljno razmišljanje. Analiza mogućih uzroka slabljenja njihove konkurentne pozicije pokazala je da je EU napravila suštinsku grešku u proteklom periodu "...kada pažnja kreatora politike nije bila održanje jake industrije, već se bazirala na raširenom shvatanju da se moderne ekonomije sve više zasnivaju na sektoru usluga i da industrija ne igra više značajnu ulogu."¹ Izgubila se iz vida činjenica da je deindustrijalizacija, rezultat relativno bržeg opadanja cena industrijskih proizvoda, zbog dinamičnog i iznad prosečnog rasta produktivnosti rada u industriji, nastalog usled snažnog naučno-tehničkog progressa.

Usaglašavajući strategiju razvoja EU, a imajući u vidu relativno pogoršanje sopstvene pozicije u okviru trijade, članice EU su u proleće 2000. godine na skupu u Lisabonu zaključile da je konkurentnost, odnosno sposobnost ekonomije da njenom stanovništvu obezbedi visok i rastući standard življenja, kao i visoke stope zaposlenosti, osnovni cilj razvoja u narednom periodu. Da bi se ovi ambiciozni ciljevi ostvarili, nužno je poboljšati konkurentnost industrije, koja predstavlja kamen temeljac održive razvojne strategije Evropske unije, zasnovane na tri ključna elementa - ekonomskom, socijalnom i ekološkom. Znanje, inovacije i preduzetništvo su ključni elementi za dostizanje održive konkurentnosti. Proširenje EU, pristupanjem deset novih članica, većinom bivših socijalističkih zemalja, postaviće pred industrijsku politiku novi cilj harmonizacije i usaglašavanja različitih industrijskih sistema.

¹ prof.dr Ljubodrag Savić, vanredni profesor, Ekonomski fakultet, Beograd;

dr Slavka Zeković, naučni saradnik, IAUS, Beograd.

Razvoj industrije naše zemlje u posleratnom periodu je bio prilično protivrečan. Znatno je promenjena privredna struktura i povećan životni standard stanovništva. Primenjena strategija industrijalizacije je krajem osme decenije doživela kolaps. Više od petnaest godina naša zemlja se nalazi u veoma ozbiljnoj krizi, kojoj se ne nazire kraj. Jedan od mogućih načina prevazilaženja krize je pristupanje Evropskoj uniji, za šta postoje vrlo precizno definisani uslovi, koje svaka zemlja kandidat mora prethodno da ispuni. Sveukupna harmonizacija podrazumeva i usaglašavanje raznih nacionalnih politika, pa i naše industrijske politike sa industrijskom politikom koja se sprovodi u Evropskoj uniji. U tom smislu, u ovom radu će biti detaljno analizirani osnovni postulati i principi industrijske politike EU, kao opšteg okvira za formulisanje naše buduće industrijske politike, usaglašene sa najvažnijim principima industrijske politike Evropske unije.

INDUSTRIJSKA POLITIKA U DOKUMENTIMA EU

Praktično sprovođenje industrijske politike u Evropskoj zajednici je starije od njenog službenog priznavanja. Komisija EEZ je industrijsku politiku prvi put zvanično pomenula tek 1970. godine u memorandumu "Industrijska politika Zajednice" (Bilten EZ, prilog 1970/04).ⁱⁱⁱ Godine 1987. uveden je i odgovarajući član ugovora u Jedinstveni evropski akt, da bi devedesetih, industrijska politika dobila sopstveni naslov u Ugovoru iz Maastrichta. Iako industrijska politika u ranijem periodu nije eksplicitno pomiljana, neke nadležnosti u oblasti industrije, (upravljanje investicijama) su bile regulisane Ugovorom o osnivanju Evropske Zajednice za uglj i čelik (EZUČ, 1958). Razne druge akcije Zajednice, vezane za politiku u oblasti industrije su preduzimane uz ovlašćenja iz člana 308 Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.

EEZ je od osnivanja bila usredsređena na stvaranje Carinske unije i Zajedničkog evropskog tržišta, odnosno jedinstvenog privrednog prostora za slobodan plasman proizvoda preduzeća iz svih njenih članica. Uprkos ovakvom opredeljenju, u kome je tržišni mehanizam bio dominantan, 1973. godine Savet je usvojio akcioni program industrijske politike u kome su, pored opštih horizontalnih mera (smanjenje tehničkih i trgovinskih barijera, ujednačavanje različitih privredno-sistemskih rešenja i sl.), bile predviđene i sektorske mere koje su se, između ostalog, odnosile na raspodelu javnih sredstava namenjenih za sprovođenje industrijske politike u avio i kompjuterskoj industriji, brodogradnji i proizvodnji papira.

Tokom osamdesetih godina industrijska politika EEZ je uglavnom bila orijentisana na sektorske mere namenjene restrukturiranju tzv. tradicionalnih industrija (čelik, tekstil, automobilska, brodogradnja) koje su trpele žestok ekonomski pritisak SAD i Japana, čiji su proizvodi bili konkurentniji, zahvaljujući brzom uvođenju novih tehnologija. Istovremeno, proizvodi tradicionalnih industrija EEZ su takođe bili ozbiljno ugroženi i nižim cenama ovih proizvoda iz zemalja Jugoistočne Azije koje su, osim izrazito niskih nadnica, cenovnu konkurentnost obezbeđivale i primenom veoma efikasne industrijske politike. Ove činjenice su značajno izmenile ukupan koncept industrijske politike u EEZ.

Dominantan defanzivan pristup, karakterističan za rane osamdesete, je zamenjen ofanzivnom industrijskom politikom kraja osamdesetih godina, koja je dobila na značaju proširenjem Zajednice na jug. Relativno zaostajanje EU u odnosu na SAD i Japan, sprovođenje industrijske politike je fokusiralo na podizanje konkurentnosti industrija EEZ. Osim horizontalnih mera koje su se odnosile na stvaranje i unapređenje unutrašnjeg tržišta, industrijska politika je bila usredsređena i na istraživanje i razvoj, odnosno na osvajanje i difuziju novih tehnologija, promocijom nacionalnih šampiona (avio industrija, industrija računara, i sl.).

Borba za unapređenje konkurentnosti je bila u središtu industrijske politike i nakon ugovora iz Maastrichta (1992. godina). Zajednička evropska politika u industriji temeljila se na članu 157 UoEZ, prema kome je Zajednica zajedno sa državama članicama bila odgovorna za konkurentsku sposobnost industrije EEZ. U otvorenom i konkurentnom tržištu, industrijska politika Zajednice je imala zadatak da olakša strukturni preobražaj tradicionalnih industrija, da uspostavi povoljan ambijent za preduzeća, naročito mala i srednja, i da unapredi ukupne uslove za inovacije, istraživanje i tehnološki razvoj.^{iv} Savet je na predlog država članica i uz pribavljeno mišljenje Evropskog parlamenta i Komiteta za ekonomiju i socijalna pitanja, mogao doneti odluku o primeni specijalnih mera industrijske politike, ali te mere nisu smele naružavati principe slobodne konkurencije. Ovakav pristup industrijskoj politici je potvrđivan odgovarajućim dokumentima u toku zadnje decenije dvadesetog veka. Do značajne promene vezane za usvajanje mera industrijske politike je došlo na skupu u Nici, kada je u članu 157 UoEZ, umesto jednoglasnog, predviđeno odlučivanje kvalifikovanim većinom glasova.

Donošenje odluka vezanih za industrijsku politiku u EU je u nadležnosti odgovarajuće Komisije, ali nije centralizovano. U kreiranju i sprovođenju horizontalne i sektorske industrijske politike učestvuju više organa i tela Evropske unije. Bivši Generalni direktorat za industriju, sada Generalni direktorat za preduzeća, nadležan je za zakonodavne mere, ali i za opštu koordinaciju ukupne industrijske aktivnosti, jačajući konkurenciju na otvorenom tržištu, podsticanjem razvoja naročito malih i srednjih preduzeća. Industrijska politika je u delokrugu rada i nekih drugih generalnih direktorata. Za unapređenje tehnologija, istraživanje i razvoj, nadležan je Generalni direktorat za istraživanje, za čije se aktivnosti finansijska sredstva odvajaju iz budžeta petog okvirnog programa za istraživanja.

U okviru Saveta EU i Evropskog parlamenta postoje različita tela nadležna za politiku u okviru industrije. Najznačajniji partner Komisije za industrijsku politiku u Evropskom parlamentu je Komitet za industriju, spoljnu trgovinu, istraživanje i energiju. Osim njega, odgovarajuće nadležnosti ima i Komitet za pravo i unutrašnje tržište. U okviru Saveta EU pitanja razvoja industrije i odgovarajuće industrijske politike se razmatraju dva do četiri puta godišnje, i to u Savetu za industriju, Savetu za unutrašnje tržište, kao i u Savetu za istraživanje.

Sa početkom rada Prodijeve komisije, krajem 1999. godine, komesar za preduzeća je započeo sa razvojem novog ko-

ncepta politike preduzeća, koji je trebalo da upotpuni ranije značenje industrijske politike. Generalni direktorat za preduzeća je dobio novi institucionalni okvir, sa tri nova eksplicitno definisana strateška cilja: unapređenje preduzetničkog duha, podsticanje inovacija, kao i "pristup tržištima", što pored unapređenja unutrašnjeg tržišta, podrazumeva i nastup na trećim tržištima i pripremu za veliko proširenje Evropske unije.

INDUSTRIJSKA POLITIKA EEZ

Osnovno ekonomsko opravdanje za IP u EEZ, kako kaže A. Bollino^v jeste dopuna tržišta u slučaju njegovog neuspeha. Glavni ciljevi IP su ostvarivanje stabilne stope rasta, kroz porast proizvodnog potencijala, produktivnosti rada i zaposlenosti, poboljšavanje međunarodne konkurentnosti i bilansa plaćanja. Industrijska politika u EEZ je bila opšte sredstvo za povećanje društvenog nivoa bogatstva. U posleratnoj istoriji ekonomskog razvoja u Evropi, izdvajaju se tri različita perioda:

1. Period rekonstrukcije, od Maršalovog plana do stvaranja EEZ.
2. Period rapidnog rasta (1960-1973).
3. Post krizni period od 1973. godine.

Prva značajnija primena IP u EEZ je bila u vreme tzv. rapidnog rasta, kada su problemi strukturne neizbalansiranosti, promena u distribuciji bogatstva, rastućih integracija i brojnih uskih grla, nametnuli potrebu intervencije, koja je trebala pomiriti dve krajnosti; povećanje vladine brige oko koordinacije odluka vezanih za intervencije na tržištu i svesnosti nosilaca IP (prvenstveno vlada) da je centar za donošenje odluka sve više počeo da prelazi od nacionalnih ka nadnacionalnim entitetima^{vi}. Ova činjenica je bila rezultat stvaranja EEZ i izuzetnog porasta važnosti transnacionalnih kompanija. Uspostavljanje zajedničkog tržišta, slobodnim protokom ljudi, kapitala i radne snage smanjivalo je efikasnost nacionalnih IP, što je naročito bilo izraženo u tzv. post-kriznom periodu kada je evropska IP bila vrlo protivrečna. Enorman porast troškova energije i sirovina je gotovo preko noći gurnuo sve zapadnoevropske privrede u veoma duboku ekonomsku krizu, sa izrazitim strukturnim problemima, inflacijom, nezaposlenošću i nestabilnošću domaćeg kursa. Težina situacije je kod zemalja članica EEZ učvrstila uverenje da je potrebna sinhronizovana zajednička akcija kojom bi se izbegao totalan ekonomski kolaps, dok su paralelno s tim rasle nacionalne ambicije da se pojedinačnim merama IP reše postojeći problemi.

Stalna promena i evolucija IP, odnosno njenih ciljeva u zemljama EEZ je bila veoma izražena. U prvo vreme (između 1950-1960) IP je bila zamišljena kao instrument za ostvarenje širokih makroekonomskih ciljeva,^{vii} kao što su puna zaposlenost (Zapadna Nemačka, Velika Britanija i Holandija), stabilizacija investicija (Italija), stabilizacija cena (Zapadna Nemačka i Holandija), maksimizacija nacionalnog rasta (Francuska) i ravnoteža bilansa plaćanja (sve zemlje članice EEZ).

Prva zemlja koja je, osim opštih ciljeva IP, formulisala i specifične ciljeve IP je bila Francuska sa već poznatom du-

gom tradicijom nacionalnog planiranja. U ovoj zemlji postoji koordinacija vlasnika kapitala i Vlade u pogledu opštih nacionalnih ciljeva. Sa rastom otvorenosti evropskih ekonomija rasla je i potreba vođenja selektivne IP usmerene preduzećima koja su većinom poslovala na međunarodnom tržištu. Ovo je naročito došlo do izražaja, sa osnivanjem velikih nacionalnih konglomerata koji su trebali da budu odgovor na američki izazov.

Od završetka II Svetskog rata, pa do sredine šezdesetih godina, vlada Zapadne Nemačke je vodila politiku "laissez faire", pretežno se oslanjajući na tržišne snage^{viii}. U korak sa gomilanjem problema, činjen je zaokret ka usvajanju IP. Tako je 1967. donet Zakon o promociji stabilnosti ekonomskog rasta, u kome je dat prioritet makro instrumentima za postizanje stabilnosti cena i visoke zaposlenosti. IP Francuske i Nemačke su primer različitog shvatanja mesta i uloge IP u EEZ, koje su obeležile vreme do naftne krize.

Post-krizni period, u zemljama EEZ, vezano za IP možemo označiti kao period paradoksa. Na jednoj strani su bile izražene integrativne tendencije u pogledu jedinstvene IP na nivou EEZ, dok je u stvarnosti IP EEZ postala zabrinjavajuće neuspešna zbog konflikata interesa koji su prožimali evropske države. Ovaj period je u zemljama EEZ obeležen žučnim debatama u vezi sa IP. U Francuskoj^{ix} je dominiralo stanovište, da pored generalne treba da postoji i specifična IP i da svako ko odbije mere specifične IP gubi naklonost i generalne IP. Osim toga IP treba da bude usmerena ka biranju tzv. nacionalnih šampiona^x i da obezbeđuje koncentraciju proizvodnje ali i da donosi tzv. antitrustne zakone. U Velikoj Britaniji je rastao osećaj nepoverenja u IP prvenstveno zbog njenog diskontinuiteta nastalog čestim smenama vlada. Italijanska IP nije bila bazirana na planu unapređenja industrijskog razvoja, već su merama IP ostvarivani različiti politički i socijalni ciljevi.

Neposredno po formiranju EEZ korišćeni su različiti instrumenti IP kao što su na primer dugogodišnji nacionalni planovi (Belgija, Francuska, Holandija, Švedska u kasnim pedesetim, i Velika Britanija i Italija u ranim šezdesetim) dobrovoljni restriktivni ugovori (reklama cigareta i uvoz nafte u Zapadnoj Nemačkoj u 1966. god.) ili nacionalni specifični programi (britanska kompanija za limitiranje uvoza), dok su kasnije mere bile namenjene preduzećima da ih koriste pasivno (subvencije, preferencijalni krediti) ili aktivno (specifične takse, kontrola kapitala). Početkom sedamdesetih teško je bilo identifikovati zemlje koje nisu primenjivale selektivne mere IP, ali su među njima postojale razlike u broju korišćenih instrumenata, njihovoj efikasnosti, vremenu i učestalost primene i sl.).

Duboka ekonomska kriza, izazvana enormnim porastom cena nafte 1973. godine, nastavljena ozbiljnom recesijom 1979. godine, kao i rastuća neefikasnost IP, početkom osamdesetih su dovele do opsežne debate vezahe za opšte principe funkcionisanja privreda razvijenih zemalja. Prema raširenom shvatanju, uzrok kriza zemalja EEZ se nalazio u ciklusima rasta, tako da je u post-kriznom periodu trebalo očekivati značajniji oporavak i dugoročniji stabilan rast. Pošto se to nije desilo, mnogi su uzroke krize u kapitalističkim zemljama poželi tražiti u strukturnim neusklađenostima i

ekonomskom, socijalnom i društvenom biću kapitalizma. Postalo je jasno da traženje uzroka u cikličnim faktorima i oslanjanje na tradicionalne makroekonomske politike ne može dati zadovoljavajuće rezultate. U centru pažnje se ponovo našla IP sa preovlađujućim ciljem da obezbedi restrukturiranje već poprilično posrnulih kapitalističkih industrija.

Rast troškova energije i relativno smanjenje obima međunarodne trgovine, u ovom periodu su bili u fokusu IP. Ove nepovoljne okolnosti su jačale kolektivnu svest zemalja članica EEZ o zajedničkoj, usklađenoj IP namenjenoj restrukturiranju industrije, porastu zaposlenosti i unapređenju međunarodne trgovine. Posebna pažnja IP je bila posvećena razvoju tehnologija sposobnih da apsorbuju visoke troškove energije. Takođe, razvijane su tehnologije koje su jačale međunarodnu konkurentnost industrije. Povremeno su donošene mere za očuvanje zaposlenosti u onim industrijama koje su bile "žrtve" nove IP. Relativan neuspeh formiranja jedinstvene evropske IP, i pored značajnih napora zemalja članica EEZ, po mnogo čemu je rezultat prisustva različitih filozofija razvoja industrije^{xi}.

Prvu karakteriše princip da je zadatak vlade u sporovođenju IP limitiran utvrđivanjem opštih uslova za industrijski razvoj. Politika sledi ovaj princip stvarajući poslovni ambijent koga odlikuje stabilnost cena, efektivna tržišna konkurencija i sl.

Pristalice druge filozofije se zalažu za otvorenu vladinu intervenciju. Cilj je biranje pobjednika, odnosno nacionalnih šampiona. U osnovi ove filozofije je verovanje da vladini stručnjaci mogu da predvide buduću tražnju i da u skladu sa tim odrede mere IP koje će stimulisanjem razvoja nacionalnih šampiona obezbediti i razvoj izabranih industrija. Time se prema zastupnicima ove ideje ostvaruje zadovoljavajući ekonomski ekvilibrijum i stabilan rast ukupne industrije.

Zastupnici treće filozofije se zalažu za vladinu intervenciju usmerenu na ukupno restrukturiranje industrije, koje obuhvata i stranu ponude i stranu tražnje. Sredinom šezdesetih, vlade EEZ su preduzimale povremene mere za restrukturiranje, dok politiku 70-ih karakteriše mnogo veća koordinacija i kontinuitet. Ovakav pristup je najprihvatljiviji, jer se merama IP dopunjuje dejstvo tržišnog mehanizma, stvaranjem strukture industrije koja dugoročno obezbeđuje stabilan i visok rast.

Iako je EEZ sve vreme nastojala izgraditi jedinstvenu IP, realna stvarnost je bila drugačija. Među zemljama članicama EEZ, odnosno EU postojale su i još uvek postoje brojne razlike, koje se neminovno odražavaju i na IP.

Koncepti IP vodećih zemalja EEZ

Zapadna Nemačka je zemlja liberalnog kapitalizma i do sredine 1960-ih godina, glavna briga njene vlade je bila osiguranje slobodne konkurencije u alokaciji tržišnih resursa. Zakon protiv uzdržavanja konkurencije je bio fundamentalno sredstvo za sprovođenje ove filozofije. I pored ovakvog pristupa vlada Zapadne Nemačke je koristila neke mere IP, radi podsticanja razvoja pojedinih depresiranih regiona (Lander) i rekonstrukcije nekih slabo rastućih sektora (ugalj). Najvažniji zadatak IP je ipak bio koncentrisan na promociju inovacija u avio i kompjuterskoj industriji, kao visoko rastućim industrijama. U sedamdesetim godinama

selektivna IP je bila usmerena ka jačanju izvozne konkurentnosti nemačke industrije, bazirane na izrazito dinamičnom naučno tehničkom progresu.

Francuska^{xii} je zemlja u kojoj je vladina intervencija najizrazitija, posmatrajući sve zapadnoevropske zemlje, što je u skladu sa njenom merkantilističkom tradicijom datiranom još iz Colberovog perioda. Neuspeh nacionalnog planiranja je sredinom šezdesetih godina izazvao intenzivnu vladinu intervenciju kojom je trebalo ponovo povratiti poljuljani francuski ugled u Evropi i svetu. Francuska se naročito nastojala odupreti rastućem američkom uticaju. Merama IP je jačana konkurentna pozicija francuske industrije (automobilska), kao i osvajanje onih tržišta gde još nisu bili formirani oligopoli (avio i kompjuterska industrija). Tokom šezdesetih godina, vodeće industrijske grane u Francuskoj su bile kompjuterska i industrija motornih vozila. U sedamdesetim, kao i u Nemačkoj, rasla je specijalizacija izvoza (obrnuto srazmerno opadanju uvoznih barijera), prvenstveno u proizvodima visoke tehnologije.

Iako se Francuska i Nemačka IP znatno razlikuju, njihova osnovna sličnost je u ex ante pristupu. To znači da su ove zemlje preduzimale mere vođenja tržišta, što nije bio slučaj sa Velikom Britanijom i Italijom u kojima je preovladao ex post pristup. IP je bila u funkciji ispravljanja grešaka tržišta ali tek pošto su one već bile učinjene.

Osnovna crta IP Velike Britanije je bio njen diskontinuitet. Vlade laburista i konzervativaca su se uirkivale u odbacivanju mera prethodne vlade, ukidanjem osnovanih institucija i prethodno donetih zakona. Sve ovo je veoma otežavalo ubrizgavanje javnog kapitala u privatni sektor. Laburistička vlada je osnivanjem Industrijske korporacije za reorganizaciju preduzela seriju mera za promociju nacionalnih šampiona. Industrijskim zakonom iz 1972. Jačana je efikasnost u alokaciji resursa. U 1974. Laburistička vlada je osnovala Nacionalni odbor za preduzeća sa glavnim ciljem podrške bolesnim industrijama, štiteći zaposlenost (čelik, automobilska industrija i brodogradnja). Takođe je promovisana jedinstvena filozofija restrukturiranja, povremeno označavana kao pomoć gubitnicima. Ovo lutanje u britanskoj IP reflektuje sve teškoće oko restrukturiranja tradicionalno veoma razvijene britanske industrije. Uporedo sa ovim procesima, odvijao se i proces relativnog smanjenja britanskog izvoza i porasta protekcionističkih mera, koje nisu primenjivane jedino u radno-intenzivnim delatnostima sa preovlađujućim sadržajem visoko kvalifikovanog rada.

Glavni akcenat italijanske IP je bio na porastu državne svojine u industriji. Time se želela postići stabilnost investicija i ukupnog rasta. Drugi zadatak italijanske IP je bio podsticaj regionalnog razvoja u depresiranom regionu Mezzagiorno. IP nije bila ekonomski, već pre svega socijalno i politički motivisana, što ilustruje podatak da su u regionu Mezzagiorno (tipičnom po obilju radne snage) promovisane kapitalno intenzivne delatnosti^{xiii}. Za razliku od drugih zemalja EEZ, Italija je jedina zemlja koja je imala visoku stopu rasta izvoza proizvoda od gvožđa i čelika.

Industrijska politika Evropske unije

Članstvo u EU podrazumeva prihvatanje činjenice o postojanju jedne nadnacionalne IP, koja može bitno suziti IP zemalja članica, opredeljujući njenu efikasnost vrlo složenim spletom odnosa unutar same EU. Iako je osnovni pravac delovanja u EU bila liberalizacija, ipak je vođena vrlo osmišljena IP sa osnovnim ciljem uticaja na prirodu i zaposlenost faktora proizvodnje, balans između sektora evropske industrije i lokaciju proizvodne aktivnosti. Savremeno tržište karakteriše niz nedostataka, što uslovljava potrebu permanentnog vođenja IP na jedinstvenom evropskom prostoru, s obzirom da su tržišni otkazi transnacionalni. EU je formulisala sopstvenu IP, ali njeno mesto u budućnosti nije precizno definisano, s obzirom na stalnu tenziju između nacionalnih industrijskih politika, ministara u Veću i Opšteg direktorata komisije po pitanju najpoželjnijeg balansa između tržišne liberalizacije i usmerene IP nacionalnom podrškom pojedinim sektorima ili proizvođačima.

Zbog delimičnog neuspeha IP formulisane kao promocija nacionalnih šampiona i sve prisutnije izuzetno efikasne konkurencije američkih i japanskih proizvođača, unutar EU je zaključeno da se moraju tražiti nova rešenja radi očuvanja IP na evropskom nivou, koja je ranije bila bazirana samo na međuvladinim dogovorima. Sekinijev izveštaj iz 1988. godine, je pokazao da bestarifne granice, unutar EU znatno uvećavaju troškove roba i usluga. Favorizujući svoje proizvođače, zemlje članice su utvrdile vrstu zbnjujućih neusaglašenih trgovačkih standarda, prisiljavajući one koji su hteli da prodaju na evropskom tržištu da čine nepotreban trošak prilagodavanja svojih proizvodnih linija različitim zahtevima svake zemlje članice EU. Vlade su bile blagonaklone prema svojim proizvođačima u javnom snabdevanju^{xiv} što je štitilo neefikasne domaće proizvođače i onemogućavalo specijalizaciju i dostizanje pune ekonomije obima evropskih proizvođača.

Napori na formulisanju jedinstvenog tržišta su činjeni sa ciljem da se podigne konkurentnost Evropske unije u odnosu na vrlo uspešnu japansku i američku konkurenciju. Program jedinstvenog tržišta, odnosno Evropa bez granica je trebalo da bude ostvaren do 1992. godine. Ovo je više ličilo na slogan, pošto u stvarnosti integrisano tržište nikada nije postignuto, iako je EU donela i sprovela tri puta više mera nego što je u početku anticipirano. Kako je vreme odmicalo, bilo je sve očigledije da je ovo ideal koji nikada neće biti u potpunosti dostignut.

Sve se češće postavljalo pitanje da li ovakva EU ograničava formulisanje i funkcionisanje nacionalnih industrijskih politika. U osnovi, postoje dve vrste uticaja koje je EU imala na IP zemalja članica. Bilo je slučajeva kada ja EU direktno uticala na zemlje članice, odnosno na njihove napore za sprovođenje odgovarajuće IP. Time je često dovodena u pitanje mogućnost države da podrži izabrane firme ili industrije. Namera EU je bila da svojim uticajem obezbedi i garantuje fer konkurentnost na ukupnom tržištu Unije.

Pored ovog direktnog, prisutan je manje spektakularan, ali ne i manje značajan indirektan uticaj Unije. Pred zemlje članice se postavlja ozbiljan zadatak otklanjanja budžetskog deficita, što nameće potrebu poboljšavanja efikasnosti

najvažnijih industrijskih sektora. Indirektan uticaj Unije naročito je došao do izražaja u promenjenim okolnostima poslovanja na jedinstvenom tržištu, pošto nosioci razvoja nacionalnih industrija sve više poprimaju "anacionalne" karakteristike. To potvrđuju i podaci o broju integracija između nacionalnih firmi i firmi unutar EU^{xv}, što je značajno promenilo prirodu poslovnih veza i znatno smanjilo mogućnost vođenja samostalne nacionalne IP. Pored izraženog delovanja nacionalnih lobija kroz različite mere zakonodavnog karaktera Unije, postojali su i vrlo jaki internacionalni lobiji koji su bitno sužavali polje delovanja nacionalnih IP. Isti smisao je imalo i insistiranje Unije na liberalizaciji, lišivši zemlje tradicionalnih instrumenata u oblikovanju nacionalnih IP koje su mogle biti upotrebljene da podrže zaposlenost.

Politike formulisane na evropskom nivou nisu uvek efikasne, za šta postoji nekoliko krupnih razloga. Na prvom mestu je način donošenja odluka, pošto je neophodno postizanje opšteg konsenzusa svih zemalja članica,^{xvi} što je, u uslovima različitih interesa, često onemogućavalo donošenje pravovremenih i efikasnih mera IP. EU je po mnogo čemu heterogena grupacija zemalja sa vrlo izraženim nacionalnim karakteristikama. Akcije EU deluju na prostoru od 15 zemalja, (danas već 25, a sutra mnogo više) koje karakteriše ogromne istorijske, kulturne i druge razlike. To ima za posledicu stvaranje različitih veza između grupa zemalja, koje su dodatno iskomplikovane različitim interesima nadnacionalnih kompanija, zbog čega delovanje EU sve više prima elemente konfederacije. Članovi Komisije skoro nikad ne glasaju suprotno poziciji svoje nacionalne države. Na formulisanje jedinstvene IP deluju i vrlo izraženi egzogeni uticaji, koje je vrlo teško kontrolisati u uslovima rastućih konflikata unutar EU. Koherentnost Unije opada sa njenim rastućim aktivizmom tokom 80-ih godina. Ona se suočavala sa sve krupnijim problemima, do čijeg rešenja se sve teže dolazilo. Politička volja zemalja članica je veoma važan faktor koji bitno utiče na sposobnost Unije da jedinstveno deluje. Ona nije jednostavna, funkcionalna, tehnokratska organizacija, nego prvenstveno politička organizacija, u kojoj su ambicije pojedinih zemalja veoma različite. Politika EU je suštinski opredeljena odnosima u trouglu Nemačka, Francuska, Velika Britanija. Posebno je pitanje, u kojoj meri je takva EU podesan okvir za kreiranje uspešne IP Evropske unije, kao i njoj adekvatnih nacionalnih IP. Analiza konkretnog sprovođenja IP pokazuje da EU nije neprijatelj nacionalnih IP.

Državna pomoć industriji

U analizi državne pomoći industriji, u ovom slučaju namenjene troškovima za istraživanje i razvoj u zemljama članicama unutar EU, uočavaju se dve stvari. Prvo, nivo ove pomoći nije značajnije redukovano od 1986. godine, i drugo, postoje znatne varijacije među posmatranim zemljama.

Program jedinstvenog tržišta je umesto da ukine državnu pomoć, uvek težio da tu pomoć preusmeri. Opšta zabrana državne pomoći industriji koja je u skladu sa proklamovanom politikom liberalizacije je najjednostavnije rešenje kojem su države mogle pribeći, ali je preovladalo uverenje u EU da bi se time ozbiljno naručila konkurentnost evropskih preduzeća na svetskom tržištu. Pokazalo se, takođe, i

da teorija drugog najboljeg rešenja u ovom slučaju ima svoje opravdanje. Jer, ako su tržišta već poremećena, što je uvek slučaj, adekvatna javna novčana pomoć može da povрати efikasnost kompanija. Nekim oblicima državne pomoći može da se izbegne ozbiljno zaostajanje u novim tehnologijama, čije se koristi lepezasto šire kroz industriju. Državna pomoć je nužna da bi se popunila praznina između privatnih i društvenih prinosa na inovacije, odnosno umanjio rizik i visoki troškovi kompanija, koje ulažu u R&D, čiji su krajnji komercijalni efekti veoma nepredvidivi.

Tabela 1. Učešće državne pomoći u ukupnim troškovima za R & D

Zemlja	1986	1991
Francuska	52,5	48,8
Italija	55,3	52,0
Nemačka	35,3	37,2
Holandija	44,0	44,9
Velika Britanija	41,5	34,2
EU	43,7	40,9

Izvor: Lord C., 1995. *Industrial Policy and the European Union*, University of Leeds, str. 221.

Neuspesi tržišta da obezbedi investicije sa ciljem popravljavanja konkurentskih prednosti, nisu samo ograničeni kapitalom. Evropsku uniju karakterišu značajne razlike u pogledu stepena regionalnog razvoja. Te razlike se pripisuju različitim istorijskim okolnostima, što se u krajnjoj liniji prelama kroz veštinu lokalne radne snage. Na perfektnom tržištu problem bi se sam korigovao, kroz opadanje nadnica manje kvalifikovane radne snage, sve dok radnici iz svih regiona ne postanu perfektni supstituti u obračunu marginalne produktivnosti radnika i marginalnog troška zaposlenja. Ovo se veoma retko dešava, pošto tržište ne karakteriše perfektna konkurencija. Ni investiranje u obučavanje radne snage ni jednom poslodavcu ne garantuje krajnji pozitivan efekat. Zbog toga EU dozvoljava zemljama članicama da mogu da koriste regionalnu politiku da podrže one proizvođače koji investiraju u lokalne poslove, obuku radne snage, infrastrukturu i da podstaknu i ohrabre formiranje i razvoj lokalnih konkurentskih prednosti.

Osim toga, ovaj problem može pogoditi i potpuno razvijene regione. Moderne industrije su izložene šokovima tražnje ili ponude koji mogu učiniti ekonomski beskorisnim poslove za koje je veći deo regionalne radne snage bio obučan. Formiranje jedinstvenog tržišta može povećati verovatnoću regionalno izraženih šokova, tako da zbog smanjene pokretljivosti radne snage može biti potpuno opravdana javna politika usmerena na ponovno obučavanje i restrukturiranje radne snage. Najočigledniji primer, gde je ova vrsta pomoći bila podržana od Evropske komisije, jeste masovna podrška nemačke vlade, koju je ona pružila u restrukturiranju privrede bivše Istočne Nemačke.

Kroz državnu pomoć EU je nastojala da IP zemalja članica podvrgne disciplini sprovođenjem zajednički usvojenih principa. EU je pomoć vrlo precizno usmeravala i obezbeđivala efikasan mehanizam kontrole njenog korišćenja. Istovremeno, Komisija se zalagala da zemlje članice ne treba da podržavaju industrije koje stvaraju duple kapacitete ili razbacuju relativno oskudne resurse kroz dupliranje naučnih

istraživanja. EU se takođe zalagala i za ograničavanje pomoći najrazvijenim i njeno značajnije usmeravanje u područja kojima je ta pomoć bila neophodna. U poslednjih nekoliko godina državna pomoć industriji raste, pošto su zemlje članice shvatile da je u njihovom interesu da održavaju sistem koji im omogućava da imaju uvid u ono što drugi rade i da izbegnu protivrečnosti i dupliranje između samostalnih nacionalnih industrijskih politika.

Regulacija monopola i vlasništva

Industrijska koncentracija 60-ih godina je bila naglašena unutar EEZ, tako da su mnogi sektori nacionalne industrije bili pod dominacijom svega nekoliko kompanija. Očekivalo se da će stvaranjem jedinstvenog tržišta oligopoli u nacionalnim okvirima u integrisanoj evropskoj industriji, predstavljati samo deo većeg skupa kompanija kod kojih će konkurentska borba biti znatno izraženija. Pretpostavljalo se da će jedinstveno tržište dovesti do transnacionalnog restrukturiranja industrija kroz merđžere, preuzimanja i zajednička ulaganja, što je predstavljalo novu opasnost kartelizacije tržišta, ali sada na nivou jedinstvene Evrope. Protiv ove tendencije unija se borila kroz obezbeđivanje uslova za pojačanu konkurentsku borbu, stvarajući jedinstven, umesto serije nacionalnih režima vezanih za preuzimanja i zajednička ulaganja. Komisija EU ima nadležnost regulisanja koncentracije industrije u evropskim okvirima. Ona interveniše u slučaju kada je preuzimanje evropske kompanije od strane neke svetske kompanije iznad 5 milijardi evra, kao i kada je vrednost preuzimanja unutar EU iznad 250 miliona evra, ili ako je vrednost preuzimanja veća od trećine vrednosti industrijske grane.

U poslednje vreme, Komisija na različite načine podstiče privatizaciju, smatrajući da će ona oslabiti političke pritiske na države da obezbede pomoć. Od privatizacije se očekuje da popravi alokaciju resursa i poboljša efikasnost evropske ekonomije. Ona takođe daje veću manevarsku mogućnost menadžmentu da inovira, restruktuirira i uopšte preduzima investicije za koje smatra da će biti efikasne.

Strane direktne investicije

Program jedinstvenog tržišta je privukao strane direktne investicije omogućavanjem pogodnosti i inostranim investitorima koje su ranije imali samo domaći investitori. Neke zemlje su postale vrlo atraktivne za ulazak SDI (stranih direktnih investicija) na jedinstveno tržište EU^{xvii}. Britanija je postala baza za japansku automobilsku industriju u Evropi. Istovremeno, ona je ostvarila značajnu konkurentsku prednost u velikom broju industrijskih grana koje proizvode delove za automobile.

Neki su u SDI videli mogućnost da se prevladaju teškoće izazvane tokom poslednje dve recesije, restrukturiranjem industrije, popravljanjem platnog bilansa i obezbeđivanjem pune zaposlenosti. Drugi su smatrali da SDI mogu da dovedu do nepotrebne konkurencije unutar tržišta EU. Drugim rečima, otpor zemalja u kojima SDI nemaju značajnije mesto može na jedinstvenom tržištu izazvati više problema nego što ih rešava. S druge strane SDI mogu biti značajan generator difuzije moderne svetske tehnologije.

Ograničavanje SDI može biti sredstvo zloupotrebe tržišne moći i blokiranje novih izvora međunarodne konkurentnosti.

Razvoj novih tehnologija

Klasičan primer potrebe vođenja IP usled neperfektnosti tržišta javlja se kod razvoja novih tehnologija. Pod pretpostavkom da se na tržišnim principima ostvari "kritična masa" istraživača i sredstava za razvoj novih tehnologija, nije uvek moguće, čak ni rigoroznim zakonima o zaštiti patenata, uspešno se boriti protiv nekontrolisane difuzije ostvarenih inovativnih rezultata. Merama IP država nastoji da obezbedi finansijsku podršku za zatvaranje jaza između privatnih istraživačkih troškova i njihovih socijalnih isplativosti. Ukoliko se pozitivne eksternalije mogu nesmetano proširiti i na sve zemlje članice EU, onda ni jedna zemlja ne želi obezbediti optimalan nivo podrške za R & D iz bojazni da će ostale zemlje i proizvođači neposredni konkurenti slobodno koristiti njene istraživačke napore.

Izuzev Euroatoma, tehnološka saradnja na nivou EU je bila vrlo sporadična. Situacija se radikalno promenila 80-ih, kada su se evropske vlade i industrije suočile sa potpuno novom tehnologijom kreiranom izvan prostora EU. Ovom novom tehnološkom izazovu zemlje EU nisu efikasno odgovorile što potvrđuje i veliko zaostajanje u bio-i informatičkoj tehnologiji. Ova činjenica je pokrenula niz neprijatnih pitanja. Prvo, da li je međunarodna podela rada u kojoj je EU razmenjivala potrošačka dobra i usluge za visoku tehnologiju optimalni rezultat delovanja tržišnih snaga, ili inferiornosti IP Evropske unije u odnosu na Japan i SAD. Drugo, da li će pukotine u tehnološkoj osnovi EU pokrenuti industrijski pad u ovim zemljama, isključujući ih iz nekih lukrativnih renti u međunarodnoj podeli rada.

Na osnovu Jedinstvenog evropskog akta iz 1986. godine, Uniji je dat zadatak jačanja naučne i tehnološke osnove evropske industrije ohrabrivanjem da uspešnije posluje na međunarodnom nivou. Novi programi kao što su ESPRIT, COMETT, RACE, EUREKA, PROMETHEUS razvijali su se neprekidno tokom 80-ih godina. Iako su tehnički gledano samo prva tri projekta bili projekti Unije, njihovo sprovođenje se odvijalo u okviru lekcija razočaravajuće saradnje između veoma različitih evropskih država. Glavnina napora u EU se ispoljavala kroz povezivanje potencijalnih saradnika iz različitih zemalja. Projekti EU su težili minimiziranju stalnih opasnosti, u neprekidnim pokušajima preotimanja uspešnih. Na nivou EU je političkim odlukama bilo definisano polje istraživanja. Finansiranje se odvijalo po principu podele troškova između EU i kompanija koje učestvuju u projektu, uz podelu rizika i eventualnih koristi od inovacije. Rezultate ovih istraživanja su mogle nesmetano koristiti sve kompanije iz EU koje učestvuju u odgovarajućem projektu, pri čemu su imale preferencijalni pristup i ostalim projektima EU. Cilj ovih aranžmana je, između ostalog, bio da doprinesu što razudenijoj difuziji istraživačkih rezultata širom EU. Da bi kompanije mogle nesmetano koristiti rezultate istraživanja na nivou EU, morale su sopstvenu tehnologiju da prilagođavaju evropskoj, i da pokažu da su u dovoljnoj meri uključene u proces R & D.

Radi uspešne realizacije četvorogodišnjih projekata tehnološkog razvoja EU određen je i poseban budžet koji je u 1992. godini iznosio 2,45 milijardi ekija. U naredne četiri godine je bio predviđen njegov rast po stopi od 11 % godišnje. Okvirni program u periodu 1990-1994. godina je usmerio napore Unije ka podršci tehnologijama koje štite životnu sredinu. Potencijalno realno visoki troškovi zaštite životne sredine pojedinih zemalja, merama IP su delimično mogli biti prebačeni na nivo EU. Industrijska politika EU u budućnosti može da olakša stvaranje širih međunarodnih sporazuma kako bi se smanjila vrlo štetna emisija CO₂. Dakle, merama industrijske politike, EU je obezbeđivala sredstva siromašnijim zemljama članicama za zaštitu životne sredine, sa najvažnijim zadatkom da eliminiše negativan uticaj ovih troškova na konkurentnost ovih zemalja. Uspešnost mera ove vrste IP bi EU trebalo da dovede u poziciju da bude svetski lider u čistim tehnologijama, čime bi se kompenzovale određene slabosti u informacionim tehnologijama.

Upravljanje kapacitetima

Upravljanje kapacitetima u EEZ postoji od samog početka, odnosno od 1952. godine. Ono je nužno, pošto tržište nije u stanju da eliminiše višak kapaciteta tamo gde industrijom dominira svega nekoliko proizvođača. Povremene recesije u EU su, između ostalog, rezultat činjenice da IP ne promovise lak ulazak i izlazak preduzeća u neku industrijsku delatnost. Neometan ulazak u neku delatnost značajan je izvor inovacija, kao i efikasan način poboljšavanja postojeće konkurencije. U praksi postoji mnogo načina zloupotrebe tržišne pozicije sa ciljem sprečavanja ulaska. Kompanije u tom smislu mogu biti podržane protekcionističkim merama svojih industrijskih politika, što znači da će ulasci i izlasci više zavisiti od institucionalne raspodele moći, nego od ekonomske snage kompanija Program jedinstvenog tržišta bi trebalo da sprečava ovakve zloupotrebe. Nažalost, u uslovima oligopolskih struktura tržište nije u mogućnosti da obezbedi optimalno upravljanje kapacitetima. Kompanije ostaju na tržištu sve dok pokrivaju tekuće troškove, računajući da su još uvek uspešnije od konkurencije, i da će upravo konkurentna firma redukovati svoje, a time i ukupne kapacitete Zajednice. To može biti prihvatljiva logika ponašanja sa aspekta kompanije, ali je potpuno pogrešna ako se posmatra sa nivoa Zajednice^{viii}. Osim direktne pomoći u restrukturiranju viška kapaciteta, EU ima i određenu moć da ne dozvoli državnu pomoć ukoliko ona nije praćena odgovarajućim restrukturiranjem kapaciteta i neophodnom doobukom viška radne snage proizašlog iz redukovanja prekomernih kapaciteta.

Regionalni razvoj

S obzirom na vrlo značajne razlike među zemljama članicama, EU vodi vrlo izraženu IP sa ciljem potpomaganja regionalnog razvoja. Analizom ERDF fondova, stiče se zanimljiv uvid u politiku EU u pogledu dinamiziranja regionalnog razvoja. Na primer, poklon od 630 miliona funti Mersisajdu je potvrđen tek kada je britanska vlada prihvatila plan koji uključuje obučavanje ljudskih resursa, podsticanje na znanju zasnovanih industrija i tehnološki transfer između Mersisajdova dva univerziteta i industrije, veće zadržavanje

diplomaca na odgovarajućem području i pripremanje mesta i infrastrukture za potencijalne investitore. EU je obavezala britansku vladu da i ona izdvoji novac za potpomaganje razvoja Mersisajda po principu funtu na funtu, i pozvala neke banke da obezbede kapital specijalnim fondovima, gde bi premija za rizik bila niža, s obzirom da iza cele stvari stoji EU kao garant.

NOVI KONCEPT INDUSTRIJSKE POLITIKE U EU - LISABONSKA AGENDA

Globalizacija i nesporno liderstvo Amerike, kao i gubljenje ranije pozicije EU u odnosu na SAD i Japan, su najznačajniji razlozi za novi pristup industrijskoj politici u EU promovisan na Lisabonskom samitu Saveta Evrope, marta 2000. godine (Lisabonska agenda). Tada je planirano da do 2010. godine "EU postane najkonkurentnija ekonomija u svetu, temeljena na znanju, inovacijama i preduzetništvu"^{xix}. Konkurentnost industrije, odnosno sposobnost da stanovništvu EU obezbedi visok i rastući standard života, kao i visoke stope zaposlenosti na zdravim i dugoročnim osnovama je kamen temeljac održive razvojne strategije Evropske unije.

U poboljšavanju konkurentnosti industrije EU ključna uloga je namenjena znanju, inovacijama i preduzetništvu. Efikasan razvoj evropske industrije zahteva kvalitetno obrazovanje, stalni trening i stručno usavršavanje. Nove tehnologije uključujući ICT, biotehnologije i nanotehnologije, su osnov popravljavanja konkurentnosti evropske industrije, koja mora postati inovativnija, podsticanjem preduzetništva i stvaranjem povoljnijeg opšteg okvira za efikasniji i uspešniji biznis.

Da bi ostvarili ambiciozne ciljeve, usvojene u Lisabonskoj agendi, u Evropskoj uniji su shvatili da treba što pre napustiti "široko rasprostranjenu ali pogrešnu, pretpostavku da u informatičkim i servisnim društvima, i na znanju zasnovanoj ekonomiji, prerađivačka industrija ne igra više ključnu ulogu"^{xx}. Evropska industrija je moderna i uspešna, ali je spor rast produktivnosti, naročito u odnosu na američku i japansku, razlog za ozbiljnu zabrinutost. Proširenje EU za deset novih članica u maju ove godine, je izvor novih mogućnosti za poboljšanje globalne industrijske konkurentnosti EU, ali i ozbiljan problem harmonizacije vrlo različitih industrijskih sistema.

U novim izmenjenim okolnostima, horizontalna industrijska politika ima zadatak da obezbeduje okvirne uslove za industrijsku konkurenciju. Karakteristike pojedinih sektora i grana (farmaceutska, hemijska, automobilska), i njihove specifične potrebe, zahtevaće i selektivnu specifično-sektorsku regulaciju. Zbog toga će industrijska politika EU u narednom periodu predstavljati miks "sterilnih" horizontalnih i sektorski opredeljenih mera i instrumenata. Njeno sprovođenje treba da stvori prostor za delovanje ostalih politika koje poboljšavaju konkurentnost Evropske unije, jer su njeni instrumenti istovremeno i instrumenti nekih drugih politika (konkurencije, unutrašnjeg tržišta, istraživanja i razvoja, obrazovanja, politike razmene i održivog razvoja).

Svi instrumenti IP trebaju biti fino izbalansirani, uz prethodno precizno i pažljivo sagledavanje njihovog dejstva u industiji. Industrijska politika mora biti inovativna, nepresta-

nim razvijanjem novih i manje nametljivih regulatornih instrumenata. Ona mora biti fokusirana na rezultate, a ne na način njene primene, ostavljajući industriji prostor da sama pronađe i razvije tehnička rešenja i njima prilagodi sopstveno angažovanje. Najšira javnost takođe mora biti adekvatno uključena u promociji ciljeva i politika, kako bi se ostvarilo neophodno potreban koncenzus za njihovu efikasnu primenu.

Kao što je već pomenuto, opšta načela tekuće industrijske politike Evropske unije su postavljena u Deklaraciji usvojenoj 1990.godine. Od tada, politički koncept Zajednice se znatno promenio. Najpre je Evropska Zajednica postala Evropska unija sa 15 zemalja članica, a od 1.maja, 2004. godine Evropskoj uniji je priključeno još 10 zemalja. Veoma uspešnu političku integraciju, nije pratio očekivani ekonomski razvoj. Najnoviji Izveštaj o stanju produktivnosti rada u Evropskoj uniji je zabrinjavajući. Dugogodišnje zaostajanje produktivnosti rada u EU u odnosu na SAD i Japan, ozbiljno ugrožava set ciljeva zapisanih u Lisabonskoj agendi. U Izveštaju o stanju produktivnosti u EU se konstatuje, da je većina razvijenijih ekonomija u svetu sposobna da realizuje održivi rast kreirajući nova i bolja radna mesta, istovremeno ostvarujući poželjnu socijalnu koheziju. Konkurentnost industrije i usaglašeno delovanje industrijske i drugih politika, koje su u funkciji razvoja tržišta, su bili posebno naglašeni na zasedanju Evropskog Saveta u Sevilji, gde je i formirana posebna direkcija za industrijsku konkurentnost.

S povećanjem bogatstva, opšta sigurnost, kvalitet i održivost postaju važni elementi ukupnog životnog standarda stanovnika Evrope, što je imalo uticaja i na usvajanje Strategije održivog razvoja na zasedanju Saveta Evrope u Getenburgu 2001.godine. Industrijska politika Evropske unije ima ključnu ulogu u ostvarenju usvojenih odluka u Lisabonu i Getenburgu.

Razvoj Evropske Unije je najvažniji cilj industrijske politike, koja mora biti usmerena na dalje jačanje sposobnosti Unije da ostvari više stope rasta, veći životni standard i bolje mogućnost za trajno zapošljavanje. Efikasan razvoj industrije stvara pozitivne eksternalije na ekonomiju u celini, ubrzavajući rast, podstičući inovacije i uvećavajući ukupno civilizacijsko znanje. Industrijska politika, pažljivo koordinisana sa ostalim politikama u EU, ima ključnu ulogu u sprovođenju usvojenih strategija, kreiranjem povoljnog poslovnog okruženja i pružanjem podrške krupnim investicijama koje će generisati rast. Preduzeća imaju ogromnu odgovornost za ostvarenje svoje konkurentnosti, doprinoseći ostvarenju ekoloških i socijalnih prioriteta, time što će korporativnu odgovornost staviti u službu najširih društvenih interesa.

Industrija kao izvor evropskog bogatstva

Dinamična i konkurentna industrija je najšira osnova za efikasno ostvarenje socijalnih, ekoloških i ekonomskih ciljeva EU. Poslednjih godina, struktura proizvodnje u Evropi doživela je znatne promene. Udeo sektora usluga u ukupnoj evropskoj proizvodnji je porastao sa 52% u 1970. na 71% u 2001.godini, dok je udeo industrije, u istom periodu, opao sa 30% na 18%. Proces deindustrijalizacije, odnosno rela-

ktivnog smanjenja udela industrije u ukupnom društvenom proizvodu i zaposlenosti, karakterističan za visoko razvijene industrijske zemlje, je rezultat snažnog delovanja naučno-tehničkog progressa u industriji, što je dovelo do iznad prosečnog rasta produktivnosti rada u industriji, i relativnog smanjenja troškova, odnosno cena industrijskih proizvoda.^{xxi} To nikako ne znači da industrija gubi vodeću ulogu u kreiranju novo dodate vrednosti i zaposlenosti. Međusobna zavisnost između industrijskog i uslužnog sektora povećala se tokom vremena. Industrijske kompanije su deo svoje aktivnosti prenele izvan matične delatnosti, koje su ranije bile tretirane kao deo industrijske proizvodnje.^{xxii} Pružanjem ovih usluga se posebno bave specijalizovane uslužne kompanije čije poslovanje je isključivo vezano za industrijsku proizvodnju. Industrijske inovacije su otvorile put izrazito dinamičnog razvoja danas vodećih sektora telekomunikacija i informacionih tehnologija.

Usled povećane globalne konkurencije većina evropskih industrijskih sektora je učinila suštinski napredak na poboljšanju svoje proizvodne infrastrukture i integrisanju novih formi organizacije. Zahvaljujući investicijama u kapitalnu opremu, samostalnim istraživanjima i većoj povezanosti sa naučnim institucijama, znatno je proširen nivo znanja, naročito u tekstilnoj industriji, proizvodnji hrane, nameštaja i hemijskoj industriji, koje su ranije tretirane kao srednje ili nisko-tehnološki razvijeni sektori, a danas u proizvodnji koriste inovativne i veoma napredne tehnološke procese.

Evropska industrija je veoma relevantna u svetskoj trgovinskoj razmeni, ali je ekspanzija novih zemalja dovela do smanjenja učešća EU u svetskom izvozu, sa 19,3% u periodu 1991-1995.godina, na 18,4% u 2002.g. U istom periodu učešće SAD je opalo sa 15,1% na 12,1 %, a Japana sa 12,2 % na 8,2 %. U nekim ključnim sektorima, kao što su automobilska, avioindustrija i nekim delovima proizvodnje telekomunikacione opreme, Evropska unija je zadržala vodeću poziciju.

Devedesetih godina, rast produktivnosti u prerađivačkoj industriji EU je bio niži nego u prerađivačkoj industriji SAD.^{xxiii} Stopa rasta industrijske produktivnosti u EU je viša nego u ukupnoj ekonomiji, i znatno viša nego u sektoru usluga, u kome je ostvaren pad tokom zadnje decenije dvadesetog veka.^{xxiv} U Izveštaju evropske Komisije o konkurentnosti u 2001. i 2002.godini, kao ključni razlozi nezadovoljavajućeg rasta produktivnosti rada u EU, identifikovani su: nedovoljne inovativne aktivnosti i slaba difuzija ICT. Iako su u pogledu inovacija, neke evropske kompanije vodeće u svetu, relativno mali broj patenata, pokazuje da su inovativne performanse EU suviše slabe u odnosu na vodeće zemlje u svetu. Investicije u istraživanje od 1,9 % GDP u 2000. godini, su veoma niske u odnosu na 2,7 % u SAD i 3 % u Japanu, a postojeći jaz bi čak bio i veći kada bi se u obzir uzele i privatne investicije.^{xxv}

Mala i srednja preduzeća predstavljaju kičmu evropske industrije. Ona učestvuju sa 2/3 u ukupnoj zaposlenosti, sa 60 % u ukupnoj dodatoj vrednosti, i sa 13 % u izvozu EU, podstičući konkurenciju, primoravanjem velikih kompanija da unapređuju efikasnost i inovacionu aktivnost. Nove informaciono komunikacione tehnologije (ICT) omogućavaju

velikim kompanijama da upravljaju dobavljačima pomoću mreže u koju su povezane hiljade malih i srednjih preduzeća, zbog čega njihova efikasnost sve više zavisi od konkurentnosti ovih malih i srednjih dobavljača.

Posledice ujedinjenja po industriju EU

Nove članice Evropske unije su već ostvarile zavidan napredak u strukturalnim reformama i postigle visok stepen makroekonomske stabilnosti. Privatizacija, tržišna liberalizacija, modernizacija institucija, zakonskog i administrativnog okruženja su doprineli njihovom značajnom industrijskom restrukturiranju. Uprkos velikim naporima, njihova industrijska struktura se još uvek razlikuje od strukture industrije EU. Industrije ovih zemalja su manje specijalizovane, sa preovlađujućim udelom nisko-tehnoloških sektora poput proizvodnje hrane, tekstila, drveta i bazičnih metala. Produktivnost rada njihovih industrija blizu ili ispod 50 % produktivnosti rada u EU. U veoma sličnoj poziciji se nalazi i industrija SCG, s tom razlikom što tempo rasta i restrukturiranje naše industrije znatno zaostaje u odnosu na većinu industrija bivših socijalističkih zemalja.

Sa prilivom stranih direktnih investicija, zemlje kandidati za prijem, odnosno nove članice EU, su izvukle velike koristi od tranfera tehnoloških, organizacionih i uravljajčkih znanja i veština, kao i savremenih institucionalnih rešenja; čime su stvoreni preduslovi za njihovo postepeno približavanje vodećim industrijskim zemljama^{xxvi}. I "stare" članice Unije su profitirale, koristeći razne pogodnosti investiranja u zemlje kandidate (visoko stručna i relativno jeftina radna snaga, liberalizacija tržišta, eliminisanje carinskih barijera i slično).

Integracija potpuno različitih industrijskih struktura neizbežno će dovesti do ozbiljnih regionalnih problema. Restrukturiranje će biti neophodno, posebno u tradicionalnim sektorima, u kojima se velike, još neprivatizovane firme, suočavaju sa rastućom konkurencijom. Prihvatanje zajedničke industrijske politike Evropske unije, može kratkoročno izazvati veoma negativne posledice u poslovanja preduzeća iz novih članica EU. Zbog toga industrijska politika EU u tranzicionom periodu mora pomoći ovim zemljama da ublaže i prevaziđu brojne i veoma ozbiljne probleme integracije njihovih industrija u industrijski prostor Evropske unije.

Globalizacija kao izazov evropske industrijske politike

Globalizacija, kao savremeni svetski fenomen, je tek u poslednjoj deceniji postala predmet interesovanja industrijske politike Evropske unije. Ona je danas jedan od ključnih faktora koji oblikuje ekonomske i društvene odnose u svetu. Pošto u izmenjenim globalizacionim uslovima EU ne može da bude cenovno konkurentna, znanje i inovacije postaju njena odlučujuća komparativna prednost. U okvirima rastuće nestabilnosti globalne ekonomije, odnosno sve češćih ekonomskih i finansijskih kriza, od industrijske politike se očekuje da bude sposobna za brz i efikasan odgovor na te nepredvidive događaje.

Globalizacija je pojačana tehnološkim promenama u informacionim i telekomunikacionim tehnologijama. Kombinacija ICT, novih upravljačkih i organizacionih tehnika i radnih

veština, postaje glavni izvor popravljanja konkurentskih prednosti. Tehnološke i organizacione promene moraju biti praćene stalnim poboljšanjem obrazovnog nivoa radne snage i uvođenjem i primenom koncepta doživotnog učenja. Ključni izazov za industrijsku politiku Evropske unije je da obezbedi široku primenu i efikasnu upotrebu ICT u svim industrijama, uključujući i tradicionalne. Osim ICT postoje i druge veoma respektabilne tehnologije (biotehnologija, nanotehnologija i tehnologija proizvodnje čiste energije) sa ogromnim potencijalom koji bi značajno poboljšao evropsku industrijsku konkurentnost.

Karakteristična osobina razvijenih ekonomija je ključna uloga preduzetništva i inovacija kao glavnih pokretača razvoja. Znanje je srž inovativnih aktivnosti. Evropska komisija je nedavno ukazala na činjenicu da Evropa troši znatno manje za inovacije i znanje, nego njeni glavni konkurenti. Osnovni razlozi ovog zaostajanja prema mišljenju Komisije se nalaze u fragmentaciji naučno-istraživačkih rezultata, zatvaranju i izolaciji nacionalnih istraživačkih sistema, nedovoljno jakoj vezi između industrije i naučnih institucija, kao i u razlikama u zakonskim i administrativnim režimima pojedinih zemalja članica EU.

Industrijska politika EU u uslovima održivog razvoja

Unapređenje životnog standarda u Evropi podrazumeva i poboljšavanje ekološke zaštite, kvaliteta rada, korporativne odgovornosti i zaštite potrošača, za čije ostvarenje najveću odgovornost imaju javne institucije. Izvesni rezultati su već ostvareni, rastom industrijske proizvodnje i smanjenem emisije zagađenosti, što pokazuje da je, uz odgovarajuću društvenu akciju, moguće istovremeno povećati konkurentnost i ekološku zaštitu u industriji.

Obezbeđenje sigurnosti, zdravlja i zaštite potrošača pokrenuli su pitanje o ekološkim i etičkim posledicama nekih novih tehnologija. Postoji opravdana zabrinutost da će proces globalizacije dovesti do gubljenja kulturnog i nacionalnog identiteta. Povećanje korporativne društvene odgovornosti ubrzano menja način upravljanja i kontrole kompanija.

Insistiranje na ekološkoj zaštiti u EU, može njenim kompanijama obezbediti vodeću poziciju u osvajanju i difuziji ekoloških tehnologija i ohrabriti ih da razvijaju održivu ekološki zdravu proizvodnju koja će bitno poboljšavati ukupan kvalitet življenja. Zaštita potrošača, posebno u pogledu kvaliteta hrane i sigurnosti, otvoriće nove tržišne niše, za plasman proizvoda evropske industrije.

Industrijska politika mora uspostaviti novu ravnotežu kako bi se ciljevi Lisabonskog i Gotenburškog samita mogli ostvariti. Samo snažan ekonomski rast obezbeđuje sredstva koja su potrebna za ostvarenje rastućih društvenih i ekoloških zahteva, posebno ako se ima u vidu da starenje evropske populacije stvara izuzetno velike dodatne socijalne zahteve.

Ma kako bilo teško doneti i sprovesti jedinstvenu evropsku industrijsku politiku, treba imati na umu da će dostignute civilizacijske vrednosti Evropske unije, znatno olakšati formulisanje i njenu efikasnu implementaciju. Najvažnije evropske prednosti su:^{xxvii}

- Stabilno političko i makro-ekonomsko okruženje, sa dobrom zakonskom regulativom, što omogućava preuzetima da lakše planiraju budućnost, da više investiraju i brže rastu;
- Jedinstveno tržište;
- Visok stepen socijalne kohezije, visoko-obrazovana i prilagodljiva radna snaga koja i pored konstantne potrebe za usavršavanjem i prekvalifikacijom čini srž moderne ekonomije;
- Dugo primenjivana praksa dijaloga na svim društvenim nivoima, čiji je cilj modernizacija društva uz istovremenu brigu o radnicima, ali i o vlasnicima kapitala;
- Visoko razvijen sektor energetike, transporta i telekomunikacija, iako postoji potreba značajnijih popravki infrastrukture, naročito u novim članicama Unije.

Stvaranje održive proizvodne strukture je ključ rasta produktivnosti evropske industrije, što je bila i tema Svetskog samita o održivom razvoju u Johaneshburgu. Ključni elementi za ostvarenje ovih ciljeva su ^{xxviii}:

- Poboljšanje ekološke efikasnosti u upotrebi resursa i povećana upotreba nus-proizvoda;
- Jačanje tržišnih sposobnosti industrija recikliranih proizvoda;
- Ohrabrivanje razvoja i difuzije čistih tehnologija;
- Primena ekološkog menadžementa, vodeći računa o specifičnim osobinama malih i srednjih preduzeća.

Industrijska politika EU u funkciji poboljšavanja inovacija, znanja i preduzetništva

Na zasedanju Evropskog Saveta u Barseloni odlučeno je da 2010. godine, investicije u istraživanje i razvoj dostignu nivo od 3 % GDP. Istovremeno je osnovana Evropska istraživačka asocijacija (ERA), čiji je osnovni zadatak objedinjavanje istraživačkih radova u Evropi. Politika istraživanja i razvoja ima ključnu ulogu u povećanju ukupnog proizvodnog potencijala EU. Znanje i inovacije su osnova visoko-sofisticiranih industrija kao što su ICT, biotehnologije i nanotehnologije. Važan zadatak industrijske politike je stvaranje adekvatnih uslova za stimulaciju inovativnih aktivnosti i investiranje u tzv. neopipljive prednosti i ljudski kapital kako bi se obezbedila najefikasnija upotreba znanja i maksimizirala njegova difuzija. U tom smislu podsticanje formiranja inovacijskih klastera i mreža će predstavljati ključni prioritet.

Poslovno okruženje bi trebalo da bude pogodno za stvaranje inovacija, za rast i razvoj malih i srednjih preduzeća kao i za preduzetničku aktivnost. Ograničen pristup finansijama, u početnoj i srednjoj fazi životnog ciklusa, nedostatak zakonske regulative i relativno visoki porezi su opteretili i ograničili razvoj malih i srednjih preduzeća. Inovativne aktivnosti ovih preduzeća mogu biti pojačane boljom kooperacijom i međunarodnom integracijom, kao i lakšim pristupom istraživačkim programima koji bi mladim firmama omogućili znanje i tehnologiju neophodnu za stvaranje novih proizvoda i usluga.

Uticaj opštih uslova na formiranje industrijske politike EU u narednom periodu

Fokusiranje na dosadašnje systemske neuspehe ima veliki značaj za buduću industrijsku politiku. Evropska Unija bi trebalo da razvije takav systemski pristup koji bi, što je više moguće, odgovorio na potrebe industrije. Mogu se identifikovati četiri glavne kategorije okvirnih uslova koji se međusobno dosta razlikuju, ali su relevantne za napredak buduće industrijske politike:

- Set opštih tržišnih uslova kao što su: zakon o preduzećima, opšti principi ugovornog zakona, konkurencija i tržišna pravila, društvena pravila, zaštita intelektualne svojine, međunarodna trgovinska pravila itd.;
- Odredbe koja se odnose na posebne kategorije proizvoda i usluga kao što su: regulacija o snabdevanju tržišta robom u skladu sa potrebnom sigurnošću proizvoda, standardizacija, carinske tarife ili anti-damping mere, specifična sektorska regulacija koja ima veliki uticaj na konkurentnost tih sektora;
- Institucije koje omogućavaju funkcionisanje tržišta, a mogu biti: javne (sudovi, regulacija konkurencije, zaštita patenata i dr.); polu javne ili privatne (institucije za tehnološke transfere, standardizaciju);
- Načela, čiji je direktan uticaj veoma teško proceniti i na koje je teško uticati u kratkom roku (makroekonomski uslovi, politička stabilnost zemlje, i sl.).

Sprovođenje industrijske politike je tesno povezano sa njenim glavnim ciljem poboljšanja uslova za poslovanje preduzeća. Odgovarajući dokumenat Evropske komisije definiše politiku preduzeća kao politiku koja treba da pokrije čitavo poslovno okruženje i omogući svim preduzećima, bez obzira na veličinu, pravnu formu, lokaciju i delatnost, da rastu i da se razvijaju. Industrijska politika se, stoga, može definisati i kao primena instrumenata politike preduzeća na industrijski sektor. EU čini značajne napore za stalno poboljšanje uslova u kojima posluju industrijska preduzeća, težeći primeni fine regulacije koja bi bila manje naporena za preduzeća. To podrazumeva:

1. Novi pristup politici proizvoda koji ograničava regulaciju na nivo osnovnih zahteva u vezi sigurnosti proizvoda. Proizvođači su slobodni u izboru tehnoloških rešenja, ako su osnovni zahtevi sigurnosti zadovoljeni.
2. Prilagodljivost oporezivanja, odnosno samostalan izbor preduzeća između alternativnih procedura oporezivanja.
3. Standardizovanje organizacionih šema i razvoj evropskog sistema standarda.

Evropska komisija je juna 2002. godine usvojila širok Akcioni plan koji sadrži niz opštih mera za poboljšanje akcija EU, kao i mere koje bi uprostile sistem javnih nabavki, olakšale izbor efikasnih instrumenata, uključujući i tzv. alternativne instrumente (koregulacija i samoregulacija), i poboljšale sprovođenje pravila EU. Ključni element koji bi omogućio da regulatorni propisi ne stvore nepotreban teret preduzećima je predvidljivost. To znači da bi preduzećima trebalo ostaviti dovoljno vremena da se priviknu na nova pravila, kao i da ta pravila treba da budu stabilna, odnosno da se ne

menjaju suviše često, pogotovo u oblastima u kojima izazivaju velike dodatne troškove. Za Evropsku uniju je veoma važno da osigura najpogodniju integraciju i ravnotežu politika, koje mogu dati doprinos ostvarenju postavljenih ciljeva održivog razvoja.

ZAKLJUČAK

Industrijska politika u Evropskoj uniji ima značajnu ulogu. Nekada je industrijska politika primenjivana vrlo ekscipitno, dok su ponekad mere industrijske politike bile suspendovane delovanjem slobodnog tržišta. Od samita u Lisabonu, industrijska politika ima jasno definisan cilj poboljšavanja konkurentnosti industrije, kao neophodne pretpostavke realizacije ciljeva održivog razvoja u narednom periodu. U tom smislu industrijska politika EU ima ključnu ulogu u ispunjenju tri osnovna zadatka.

Prvi zadatak industrijske politike EU, kao nadnacionalne politike, je da uspostavi predvidiv zakonski okvir za efikasno funkcionisanje industrije. Zemlje članice Unije, u procesu njegovog definisanja, moraju imati aktivnu ulogu, jer ukoliko se okvir ne postavi na valjan način, postoji rizik da dođe do rasipanja industrijskih resursa i sputavanja preduzetničkih aktivnosti.

Drugi zadatak industrijske politike je da osigura potrebne uslove koji će omogućiti razvoj industrije, s obzirom da ona predstavlja najvažniju delatnost za realizaciju konkurentnog potencijala Evropske unije. Dostupnost tehnologije, menadžerske veštine, obrazovana radna snaga, preduzetništvo, finansijski potencijal i ostali faktori koji zajedno čine konkurentsko i poslovno okruženje, treba da budu u fokusu delovanja kreatora industrijske politike.

Treći zadatak industrijske politike je da obezbedi da okvir, institucije i instrumenti, neophodni u savremenom poslovnom okruženju, budu efikasni i sposobni da pravovremeno deluju u skladu sa postavljenim ciljevima.

Dakle, iz ovog detaljnog razmatranja industrijske politike Evropske unije, proističu sasvim konkretni zadaci prilagođavanja i harmonizacije naše industrijske politike, odgovarajućoj industrijskoj politici Evropske unije. Taj proces će biti mukotrgan, jer osim rešavanja problema sa kojima se suočavaju kreatori IP Evropske unije, treba razrešavati i neke nagomilane probleme dosadašnjeg neefikasnog industrijskog razvoja naše zemlje, kao što su promena strukture, poboljšavanje tehničko-tehnološkog nivoa, porast efikasnosti, smanjenje nezaposlenosti i slično.

LITERATURA

1. Adams G. i Klein L., Industrial Policies for ..., European Industrial Policy, A. Bollino, London, 1983. godine
2. Bollino A., Industrijal Policy: A Rewiaew of European Approaches, i Adams G. i L. Klein, Industrial Policies for ... Lexington Books, London 1985
3. Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament,

the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

4. Competitiveness of European Enterprises in the face of Globalisation, COM (98)718, EC
5. Communication, Fostering Structural Change: an Industrial policy for an Enlarged Europe, COM (2004), EC, 274, 20.april 2004.godine
6. Evrolex: Communication EC, Industrial policy in an Enlarged Europe, COM (2002) 714
7. General principles of EU industrial policy - European Parliament Fact Sheets, 2001., www.europarl.int/factsheets/
8. Lisbon -revisited - Finding a New Path to European Growth, Working Paper, EPC (European Policy Centre), 2004. godine
9. Savić Lj., Ekonomika industrije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002. godina
10. 'The role of Industry: Specifying Sustainable Development, UNIDO, 2002.godine
11. Vajnelfeld V. i Vesels V., EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, Institut za evropsku politiku, 2003.
12. Zeković S., Održivi razvoj i efikasnost korišćenja resursa u industriji Srbije, Posebna izdanja, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd, 1998. godine.

ⁱ Japan, sve novoindustrijalizovane zemlje, Francuska, Italija, bivše socijalističke i neke druge zemlje.

ⁱⁱ Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

ⁱⁱⁱ Videti: Verner Vajnelfeld i Wolfgang Vesels, EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, 2003, Institut za evropsku politiku, strana 156.

^{iv} Videti: Verner Vajnelfeld i Wolfgang Vesels, EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, 2003, Institut za evropsku politiku, strana 158.

^v A. Bollino, Industrijal Policy: A Review of European Approaches, i G. Adams i L. Klein, Industrial Policies for Lexington Books, London 1983, str. 49.

^{vi} Prema G. Adams i L. Klein, Industrijal Policies for ..., European Industrial Policy, A. Bollino, 1983, London, str. 51.

^{vii} Isto, str. 542.

^{viii} Isto, str. 52.

^{ix} Isto, str. 53.

^x O promociji tzv. nacionalnih šampiona više videti kod R. H. Ballance International Industry and business, structural change, industrial policy and industry strategies, London 1987, str. 271-293.

^{xi} Više videti, A. Bollino, Industrijal Policy: A Review of European Approaches u G. Adams, L. Klein, Industrial Policies for, ... Lexington Book, London 1983.

^{xii} O francuskoj IP videti više npr u Francois DeWitt, French Industrial Policy from 1945-1981. An Assessment, Lexington Book, London 1983. godine.

^{xiii} Ovo u velikoj meri liči na vođenje regionalne politike razvoja industrije u Jugoslaviji, za šta nema ama baš nikakvog ekonomskog opravdanja. Praksa je i u jednom i u drugom slučaju pokazala da izrazito visoka ulaganja nisu dala adekvatne rezultate.

^{xiv} U 1985. godini je procenjeno da je javna potrošnja iznosila 600 milijardi ekija ili 15 % BNP Evropske Zajednice. Samo 2 % javnih ugovora bilo je dodeljeno proizvođačima iz drugih zemalja.

^{xv} Od 1993 do 1997. procenat nacionalnih integracija je opao sa 61,3 % na 40,6 %, dok je broj EU integracija porastao sa 19,8 % na 46,9 %.

^{xvi} Način donošenja odluka je promenjen na samitu u Nici, 2002. godine, od kada se odluke donose kvalifikovanom većinom.

^{xvii} Od 1988.g. do 1993. g. SDI u V. Britaniji su iznosile više od 40 milijardi funti, tako da je te godine udeo stranog kapitala u industrijskoj aktivnosti V. Britanije porastao sa 13 % na 20%.

^{xviii} Industrija čelika je primer koji objašnjava kako IP EU može da doprinese koordinisanom upravljanju viškom kapaciteta. U 1982 godini proizvodnja čelika je smanjena na 110 miliona tona, dok su raspoloživi kapaciteti iznosili 197 miliona tona. Merama IP raspoloživi kapaciteti su značajno redukovani, mada je to bilo nedovoljno jer je EU morala ponovo 1993. godine da posreduje u redukovanju viška kapaciteta, pošto bi u protivnom svi proizvođači čelika bili suočeni sa godišnjim gubitkom od 4 milijarde ekija.

^{xix} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xx} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xxi} Više videti: Ekonomika industrije, Ljubodrag Savić, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002. godina

^{xxii} U 2000. godini usluge realizovane u industriji su činile 48,3 % evropskog bruto društvenog proizvoda.

^{xxiii} U periodu 1995-1999. godina, rast produktivnosti u industriji EU je iznosio 3,2 %, au SAD 5,5 %.

^{xxiv} Produktivnost rada u sektoru usluga je u prvoj polovini devedesetih godina rasla po stopi od 1,9 %, dok je u prvoj polovini devedesetih godina spala na 1,2 %.

^{xxv} Broj hi-tech patenata u EU iznosi 28 na milion stanovnika, dok je Finskoj 138, Švedskoj 135, Holandiji 58.

^{xxvi} U 2001.g. kumulirane strane direktne investicije po stanovniku, su se kretale od 521 evra u Slovačkoj do 2.284 evra u Češkoj.

^{xxvii} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xxviii} Isto

the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

4. Competitiveness of European Enterprises in the face of Globalisation, COM (98)718, EC
5. Communication, Fostering Structural Change: an Industrial policy for an Enlarged Europe, COM (2004), EC, 274, 20.april 2004.godine
6. Evrolex: Communication EC, Industrial policy in an Enlarged Europe, COM (2002) 714
7. General principles of EU industrial policy - European Parliament Fact Sheets, 2001., www.europarl.int/factsheets/
8. Lisbon -revisited - Finding a New Path to European Growth, Working Paper, EPC (European Policy Centre), 2004. godine
9. Savić Lj., Ekonomika industrije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002. godina
10. 'The role of Industry: Specifying Sustainable Development, UNIDO, 2002.godine
11. Vajnefeld V. i Vesels V., EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, Institut za evropsku politiku, 2003.
12. Zeković S., Održivi razvoj i efikasnost korišćenja resursa u industriji Srbije, Posebna izdanja, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd, 1998. godine.

ⁱ Japan, sve novoindustrijalizovane zemlje, Francuska, Italija, bivše socijalističke i neke druge zemlje.

ⁱⁱ Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

ⁱⁱⁱ Videti: Verner Vajnefeld i Wolfgang Vesels, EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, 2003, Institut za evropsku politiku, strana 156.

^{iv} Videti: Verner Vajnefeld i Wolfgang Vesels, EVROPA od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer, 2003, Institut za evropsku politiku, strana 158.

^v A. Bollino, Industrijal Policy: A Review of European Approaches, i G. Adams i L. Klein, Industrial Policies for Lexington Books, London 1983, str. 49.

^{vi} Prema G. Adams i L. Klein, Industrijal Policies for ..., European Industrial Policy, A. Bollino, 1983, London, str. 51.

^{vii} Isto, str. 542.

^{viii} Isto, str. 52.

^{ix} Isto, str. 53.

^x O promociji tzv. nacionalnih šampiona više videti kod R. H. Ballance International Industry and business, structural change, industrial policy and industry strategies, London 1987, str. 271-293.

^{xi} Više videti, A. Bollino, Industrijal Policy: A Review of European Approaches u G. Adams, L. Klein, Industrial Policies for, ... Lexington Book, London 1983.

^{xii} O francuskoj IP videti više npr u Francois DeWitt, French Industrial Policy from 1945-1981. An Assessment, Lexington Book, London 1983. godine.

^{xiii} Ovo u velikoj meri liči na vođenje regionalne politike razvoja industrije u Jugoslaviji, za šta nema ama baš nikakvog ekonomskog opravdanja. Praksa je i u jednom i u drugom slučaju pokazala da izrazito visoka ulaganja nisu dala adekvatne rezultate.

^{xiv} U 1985. godini je procenjeno da je javna potrošnja iznosila 600 milijardi ekija ili 15 % BNP Evropske Zajednice. Samo 2 % javnih ugovora bilo je dodeljeno proizvođačima iz drugih zemalja.

^{xv} Od 1993 do 1997. procenat nacionalnih integracija je opao sa 61,3 % na 40,6 %, dok je broj EU integracija porastao sa 19,8 % na 46,9 %.

^{xvi} Način donošenja odluka je promenjen na samitu u Nici, 2002. godine, od kada se odluke donose kvalifikovanom većinom.

^{xvii} Od 1988.g. do 1993. g. SDI u V. Britaniji su iznosile više od 40 milijardi funti, tako da je te godine udeo stranog kapitala u industrijskoj aktivni V. Britanije porastao sa 13 % na 20%.

^{xviii} Industrija čelika je primer koji objašnjava kako IP EU može da doprinese koordinisanom upravljanju viškom kapaciteta. U 1982 godini proizvodnja čelika je smanjena na 110 miliona tona, dok su raspoloživi kapaciteti iznosili 197 miliona tona. Merama IP raspoloživi kapaciteti su značajno redukovani, mada je to bilo nedovoljno jer je EU morala ponovo 1993. godine da posreduje u redukovanju viška kapaciteta, pošto bi u protivnom svi proizvođači čelika bili suočeni sa godišnjim gubitkom od 4 milijarde ekija.

^{xix} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xx} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xxi} Više videti: Ekonomika industrije, Ljubodrag Savić, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002. godina

^{xxii} U 2000. godini usluge realizovane u industriji su činile 48,3 % evropskog bruto društvenog proizvoda.

^{xxiii} U periodu 1995-1999. godina, rast produktivnosti u industriji EU je iznosio 3,2 %, au SAD 5,5 %.

^{xxiv} Produktivnost rada u sektoru usluga je u prvoj polovini devedesetih godina rasla po stopi od 1,9 %, dok je u prvoj polovini devedesetih godina spala na 1,2 %.

^{xxv} Broj hi-tech patenata u EU iznosi 28 na milion stanovnika, dok je Finskoj 138, Švedskoj 135, Holandiji 58.

^{xxvi} U 2001.g. kumulirane strane direktne investicije po stanovniku, su se kretale od 521 evra u Slovačkoj do 2.284 evra u Češkoj.

^{xxvii} Više videti: Commission of the European Communities, Brussels, 11.12.2002, Com(2002) 714 Final, Communication From the Commission to The Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Industrial Policy in an Enlarged Europe

^{xxviii} Isto